

Summary

The article analyzed the current state of legal regulation of providing environmental safety of pesticide usage in Ukrainian agriculture, outlining the main areas of such regulation. Basing on the study results, the author provided her recommendations to address the revealed shortcomings of the Ukrainian legislation that field.

Key words: ecological safety, pesticides, crop protection product.

Отримано 12.01.2012

В. В. ЛАТИШЕВА

*Вікторія Володимирівна Латишева, аспірант
Інституту держави і права ім. В. М. Корецького
НАН України*

ПРИНЦИПИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА НА СЕЛІ

На етапі реформування аграрного сектору економіки країни стоїть нагальна потреба в кодифікації аграрного законодавства, за допомогою якого буде сформовано ефективний правовий механізм, що відповідає сучасним засадам функціонування правової системи. Важливу роль у створенні стратегії розвитку аграрного законодавства відіграє аграрне право, у свою чергу, особливого значення набуває наукове опрацювання нових аграрно-правових інститутів. Серед таких інститутів можна виділити інститут правового регулювання житлово-комунального господарства на селі, який регулює відносини щодо забезпечення сільських жителів гідними умовами проживання. Для побудови ефективного правового механізму регулювання вказаних відносин, перш за все необхідно визначити принципи правового регулювання у цій сфері. Представники науки аграрного права провадять дослідження принципів правового регулювання соціальної сфери села. Разом з тим визначення принципів правового регулювання відносин у сфері житлово-комунального господарства на селі відбувається в загальному¹. Дослідженню вказаних принципів присвячена наша робота.

У теорії права принципи права тлумачаться, як об'єктивно властиві праву керівні начала, незаперечні вимоги (позитивні зобов'язання), які ставляться до учасників суспільних відносин із метою гармонічного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів. Іншими словами, це є своєрідна система координат, у рамках якої розвивається право, і одночасно вектор, який визначає напрямок його розвитку². Принципи правового регулювання відносин у сфері житлово-комунального господарства на селі, у першу чергу, мають бути направлені на становлення і розвиток житлово-комунальної інфраструктури села. Оскільки, вказаний процес безпосередньо залежить від розвитку аграрних відносин та матеріального благополуччя сільського населення – вказані принципи повинні розглядатися в контексті аграрного права. Отже, принципи правового регулювання відносин у сфері житлово-комунального господарства на селі доцільно визначити як правові норми, які направлені на регулювання суспільних відносин та забезпечують доступну та розвинену житлово-комунальну інфраструктуру села, яка відповідає встановленим світовим стандартам та не завдає шкоди оточуючому середовищу.

Щоб дослідити вказані принципи, необхідно визначити положення, які притаманні лише суспільним відносинам у сфері житлово-комунального господарства на селі. Для уникнення прогалин у правовому регулюванні вказаної сфери суспільних відносин треба врахувати особливості житлового права, яке має значний вплив на житлово-комунальне господарство на селі.

Як галузь права житлове право є системою правових норм і інститутів, що регулюють відносини щодо забезпечення житлових прав фізичних осіб³. Серед науковців, які у своїх роботах звертають увагу на проблеми житлового права, варто відмітити дослідження М. К. Галянтича, який вважає, що спеціальне житлове законодавство має встановлювати специфіку суспільних відносин з приводу встановлення особливостей здійснення права власності на житло; користування житлом власником та членами його сім'ї; дотримання прав невластників при переході права власності на житло; особливості користування загальним майном співвласників житла; встановлення відповідності будівель житловим нормам; спільне утримання жилих приміщень та управління багатоквартирними будинками; особливості створення та діяльності житлових, житлово-будівельних кооперативів, товариств співвласників житла. Вчений виділяє основні принципи забезпечення житлових прав громадян, серед яких: забезпечення безпеки проживання громадян та належної якості житлово-комунальних послуг; солідарна участь держави у придбанні належного житла загального призначення для молодих сімей та сімей, які виховують три і більше дитини; забезпечення сталого розвитку населених пунктів та раціонального використання наявних ресурсів на базі середньо- та довгострокового планування будівництва житла та житлово-комунальної інфраструктури, випереджувачого розвитку комунальної інфраструктури відповідно до напрямів і темпів житлового будівництва; дотримання встановлених

стандартів, нормативів, норм якості житлового фонду та житлово-комунальних послуг незалежно від соціального, майнового стану, віку та місця проживання людини тощо⁴.

Дослідивши особливості правового регулювання суспільних відносин у житловій сфері та основні принципи житлового права, ми вважаємо, що житлове законодавство носить загальний характер щодо забезпечення житлових прав фізичних осіб на селі, а правові норми, якими регулюються суспільні відносини житлово-комунального господарства на селі, мають забезпечувати не лише регулювання, а і розвиток сільської житлово-комунальної інфраструктури та наближення її до відповідних стандартів. Саме розрив у правовому регулюванні вказаної сфери суспільних відносин у місті та селі не дає можливості однакового регулювання житлових відносин у різних населених пунктах та унеможлиблює реалізацію сільськими жителями у повному обсязі деяких житлових прав.

При цьому варто звернути увагу, що суспільні відносини житлово-комунального господарства на селі є складовою соціальної сфери села, а отже, повинні підпорядковуватися принципам на основі яких врегулюються ці суспільні відносини.

О. В. Чичкін, досліджуючи принципи правового регулювання суспільних відносин соціального розвитку села, розуміє під ними виражені в нормах права, регулюючі відносини по забезпеченню сприятливих умов праці, достатнього життєвого рівня і вільного розвитку людини, нормативно-керівні ідеї, положення, які визначають зміст цих суспільних відносин⁵. До основних принципів правового регулювання соціального розвитку села він відносить: принцип встановлення гідних умов життя сільського населення; принцип соціальної рівності; принцип соціальної справедливості; принцип соціальної відповідальності; принцип державної підтримки соціального розвитку села; принцип стійкого соціального розвитку сільських територій і сільського населення тощо⁶.

А. М. Статівка, розкриваючи принципи правового регулювання відносин соціального розвитку села, вважає за доцільне поділити їх на загальні та спеціальні принципи. Відповідно до цього, важливими загальними принципами є: принцип справедливості; забезпечення соціальних прав людини та громадянина; установа гідних умов життєдіяльності людини; здійснення соціальної безпеки суспільства; досягнення соціальної захищеності населення; подолання формально-юридичної рівності з метою усунення будь-яких розбіжностей у матеріальному становищі індивідів; взаємна соціальна відповідальність громадян, суспільства і держави⁷. Спеціальні принципи, наведені А. М. Статівкою, характерні для соціального розвитку села в умовах проведення аграрної реформи, вони виводяться або із законодавства про соціальний розвиток, або ж із сутності виникаючих соціальних відносин⁸. До спеціальних принципів він відносить – принцип пріоритетності соціального розвитку сільських територій, принцип протекціонізму соціального розвитку села, принцип поєднання місцевих і державних інтересів щодо соціального розвитку села, принцип управління розвитком сільських територій, принцип взаємної соціальної відповідальності громадян, суспільства та держави за послідовний розвиток соціальної сфери села, принцип здійснення судового захисту соціальних прав селян, сільських громад.

Враховуючи вищевикладене, ми вважаємо, що правове регулювання суспільних відносин житлово-комунального господарства на селі повинно будуватися на основі принципів, які забезпечують соціальний розвиток села та гідні умови проживання на селі відповідно до основних принципів житлового права. Крім того, варто звернути увагу на те, що житлово-комунальне господарство на селі має розвиватись з урахуванням притаманних їй особливостей, а це зумовлює особливості правового регулювання та вказує на потребу у визначенні принципів правового регулювання відносин в сфері житлово-комунального господарства на селі.

На нашу думку, до таких принципів варто віднести *принцип сталого розвитку житлово-комунального господарства на селі*. 3 лютого 2010 року на засіданні Кабінету Міністрів України було затверджено Концепцію Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року⁹. Метою цієї програми було визначено підвищення рівня життя сільського населення, охорона навколишнього природного середовища, збереження природних, трудових і виробничих ресурсів, підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва. Виконання цієї програми мало забезпечити підвищення рівня зайнятості і збільшення доходів сільського населення, розвиток інженерної і соціальної інфраструктури сільських населених пунктів і поліпшення екологічної ситуації в сільській місцевості. Передбачалося, що програма фінансуватиметься за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів, а також сільських і селищних громад, приватних інвестицій, крім того, планувалося залучення міжнародної технічної та фінансової допомоги¹⁰. Проте, Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2010 р. вищевказане Розпорядження було визнане таким, що втратило чинність¹¹. Незважаючи на це, «концепція сталого розвитку сільських територій» не залишається поза увагою вчених юристів-аграрників. Зокрема, значну увагу дослідженням вказаного поняття приділяє В. М. Єрмоленко¹². Він аналізує складові цього поняття і наголошує, що саме термін «стійкий» є відповідним сутності розвитку, посилаючись при цьому на вироблену філософською доктриною «концепція стійкого розвитку». Під якою розуміється система уявлень та соціально-філософських ідей про умови і спрямованість суспільного розвитку, за якого уможливується досягнення гармонізації й узгодженості основоположних чинників соціоприродної еволюції людини, суспільства і природи.

Принцип пропорційного фінансування громадянами, територіальними громадами та державою розвитку житлово-комунального господарства на селі. Вказаний принцип полягає у відповідності норм, які містять програми розвитку житлово-комунального господарства на селі, реальним фінансовим можливостям

громадян, територіальних громад, держави. На даний час склалася ситуація, за якої більшість обов'язків у сфері розвитку житлово-комунального господарства на селі покладено на територіальні громади, в особі органів місцевого самоврядування, в той час, як наповнення місцевих бюджетів не в змозі задовольнити навіть утримання в належному стані об'єктів житлово-комунального господарства. Дослідженнями правових засад розподілу доходів і видатків між різними ланками бюджетної системи займався О. П. Орлюк. Вчений зазначає, що кошиком доходів бюджетів місцевого самоврядування називають сукупність податків і зборів (обов'язкових платежів), закріплених Бюджетним кодексом на постійній основі за бюджетами місцевого самоврядування, які враховують при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів. Обсяг кошика доходів відповідного бюджету визначають із застосуванням індексу відносної податкоспроможності бюджету міста чи району на основі даних про фактичне виконання відповідного бюджету за останні три бюджетні періоди. При цьому необхідно звернути увагу на такий метод регулювання та надання фінансової допомоги одного бюджету іншому у вигляді дотацій. В основу вітчизняної практики виділення дотацій покладено рівень бюджетної забезпеченості, показники якого формуються на підставі соціальних нормативів та стандартів і застосовують у багатьох галузях соціальної сфери¹³.

Принцип державно-приватного (публічно-приватного) партнерства в сфері житлово-комунального господарства на селі. Відповідно до Закону України «Про державно-приватне партнерство» від 1 липня 2010 р. № 2404-VI¹⁴ під державно-приватним партнерством визначається співробітництво між державою України, Автономною Республікою Крим, територіальними громадами в особі відповідних органів державної влади та органів місцевого самоврядування (державними партнерами) та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, або фізичними особами-підприємцями (приватними партнерами), що здійснюються на основі договору в порядку, встановленому цим Законом та іншими законодавчими актами. Сферою застосування державно-приватного партнерства можуть стати відносини з приводу розвитку об'єктів житлово-комунального господарства на селі. Оскільки, до ознак державно-приватного партнерства належать: забезпечення вищих техніко-економічних показників ефективності діяльності ніж у разі здійснення такої діяльності державним партнером без залучення приватного партнера; довготривалість відносин (від 5 до 50 років); передача приватному партнеру частини ризиків у процесі здійснення державно-приватного партнерства; внесення приватним партнером інвестицій в об'єкти партнерства із джерел, не заборонених законодавством¹⁵.

Принцип забезпечення належної якості житлово-комунального господарства на селі. Статтею 22 Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948 р.¹⁶ проголошено «кожна людина, як член суспільства, має право на соціальне забезпечення і на здійснення необхідних для підтримання її гідності і для вільного розвитку її особи прав у економічній, соціальній і культурній галузях за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до структури і ресурсів кожної держави». Даний принцип було розроблено і у вітчизняному законодавстві. Зокрема, стаття 3 Конституції України¹⁷ закріпила, що людина, її життя, честь і гідність, недоторканість і безпека визначаються найвищою соціальною цінністю. Нажаль, вказані положення у відношенні до сільських жителів не задовольняються в повній мірі. На проблемі забезпечення житлом належної якості наголошує М. К. Галянтич. Він вказує, що в законодавстві України відсутній єдиний порядок визнання приміщення жилим і вимоги, яким повинне відповідати житло. Так само не існує єдиного порядку визнання жилих приміщень непридатними для проживання. Необхідність прийняття стандартів благоустроєності впливає з Цивільного кодексу України, хоча його стандарти будуть виходити за межі цивільного регулювання, але будуть визначати призначеність і придатність житла для проживання¹⁸.

Принцип запровадження політики енергозбереження в житлово-комунальному господарстві на селі. Даний принцип закріплюють Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми енергоефективності на 2010-2015 роки» від 19 листопада 2008 р. № 1446-р¹⁹ та Наказ Міністерства регіонального розвитку та будівництва України «Про затвердження Галузевої програми енергоефективності у будівництві на 2010–2014 роки» від 30 червня 2009 р. № 257²⁰. Вказаним Наказом передбачається встановлення цілеспрямованих дій, що орієнтовані на покращення енергетичного стану України та забезпечення загальнолюдських цінностей – збереження планети для наступних поколінь за рахунок захисту оточуючого середовища. Відповідно до цього, енергозбереження в сфері житлово-комунального господарства на селі можливо досягти за наступних умов: підвищення теплової ізоляції будинків і споруд; підвищення енергоефективності інженерних систем будівель; використання нетрадиційних поновлювальних джерел енергії на заміну споживання газу.

Принцип державної підтримки щодо забезпечення належним житлом у сільській місцевості молодих сімей та сімей, які виховують три і більше діти. Даний принцип полягає у створенні державою сприятливих умов для покращення демографічної ситуації на селі, шляхом забезпечення належним житлом молодих сімей та сімей, які виховують три і більше діти. Відповідно до Постанов Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил надання довгострокових кредитів індивідуальним забудовникам на селі» від 5 жовтня 1998 р. № 1597²¹ та «Про затвердження Державної програми забезпечення молоді житлом на 2002–2012 роки» від 29 липня 2002 р. № 1089²² держава сприяє розвитку індивідуального молодіжного житлового будівництва на селі шляхом надання пільгових довгострокових державних кредитів молодим сім'ям, в тому числі на облаштування їх домашнього господарства.

Таким чином, у результаті проведеного дослідження нами встановлено, що для здійснення ефективного правового регулювання суспільних відносин у сфері житлово-комунального господарства на селі має бу-

ти розроблений відповідний законодавчий механізм. На нашу думку, формування цього механізму доцільно здійснювати відповідно до наступних принципів права – принцип сталого розвитку житлово-комунального господарства на селі; принцип пропорційного фінансування громадянами, територіальними громадами та державою розвитку житлово-комунального господарства на селі; принцип державно-приватного (публічно-приватного) партнерства у сфері житлово-комунального господарства на селі; принцип забезпечення належної якості житлово-комунального господарства на селі; принцип запровадження політики енергозбереження в житлово-комунальному господарстві на селі; принцип державної підтримки щодо забезпечення належним житлом у сільській місцевості молодих сімей та сімей, які виховують три і більше дитини.

На підставі проведеного дослідження встановлено принципи правового регулювання суспільних відносин житлово-комунального господарства на селі, які можуть бути використані при побудові правового механізму регулювання вказаних відносин.

¹ *Статівка А. М.* Організаційно-правові питання соціального розвитку села в Україні : монографія / Статівка А. М. – Х.: Право, 2007. – С. 51–57; *Бобылев А. И.* Теория и практика формирования правового и социального государства / А. И. Бобылев // Право и политика. – № 3. – 2003. – С. 16–17; *Чичкин А. В.* Правовое регулирование социального развития села [Электронный ресурс] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / Чичкин А. В. – Оренбург: РГБ, 2007. – С. 42–47.

² *Скакун О. Ф.* Теорія держави і права: підручник / Скакун О. Ф. [пер. з рос.] – Харків: Консум, 2006. – С. 221.

³ *Галяннич М. К.* Житлове право: навч. посібник / М. К. Галяннич. – К.: Юринком Інтер, 2007. – С. 21.

⁴ *Галяннич М. К.* Методологія житлового права: сучасний стан та шляхи розвитку / М. К. Галяннич // Право України. – № 9. – 2009. – С. 95–100.

⁵ *Чичкин А. В.* Правовое регулирование социального развития села [Электронный ресурс] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / Чичкин А. В. – Оренбург: РГБ, 2007. – С. 36.

⁶ Там савмо. – С. 42–47.

⁷ *Статівка А. М.* Організаційно-правові питання соціального розвитку села в Україні : монографія / Статівка А. М. – Х.: Право, 2007. – С. 47.

⁸ Там само. – С. 51–57.

⁹ Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Концепції Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року» від 3 лютого 2010 р. № 121-р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 12. – Стор. 147.

¹⁰ Азаров відмовився від програми Тимошенко з розвитку села // [Електронний ресурс] Режим доступу – <http://www.unian.net/ukr/print/394530>. – 2012. – 05.01.

¹¹ Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про визнання таким, що втратило чинність розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2010 року» від 2 вересня 2010 р. № 1761-р // Офіційний вісник України. – № 68. – 2010. – Стор. 41.

¹² *Єрмоленко В. М.* Особливості формування категорії «сталий розвиток сільських територій» / В. М. Єрмоленко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2010. – № 156. – С. 50–59.

¹³ *Орлюк О. П.* Фінансове право. Академічний курс : підручник / О. П. Орлюк. – К. : Юринком Інтер, 2010. – С. 266–275.

¹⁴ Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 1 липня 2010 р. № 2404-VI // Офіційний вісник України. – 2010. – № 58. – Стор. 17.

¹⁵ Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 1 липня 2010 р. № 2404-VI // Офіційний вісник України. – 2010. – № 58. – Стор. 17.

¹⁶ Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – Стор. 89.

¹⁷ Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Офіційний вісник України. – 2010. – № 72/1. – Стор. 15.

¹⁸ *Галяннич М. К.* Житлове право : навч. посібник / М. К. Галяннич. – К.: Юринком Інтер, 2007. – С. 126–127.

¹⁹ Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми енергоефективності на 2010–2015 роки» від 19 листопада 2008 р. № 1446-р // Офіційний вісник України. – № 89. – 01.12.2008. – Ст. 52.

²⁰ Наказ Міністерства регіонального розвитку та будівництва України «Про затвердження Галузевої програми енергоефективності у будівництві на 2010–2014 роки» від 30 червня 2009 р. № 257 // [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://naer.gov.ua/wp-content/.../2009/11/257.doc>. – 2011. – 26.10.

²¹ Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил надання довгострокових кредитів індивідуальним забудовникам на селі» від 5 жовтня 1998 р. № 1597 // [Електронний ресурс] Режим доступу: Офіційний сайт Верховної Ради України // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1597-98-%EF>. – 2010. – 07.12.

²² Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми забезпечення молоді житлом на 2002–2012 роки» від 29 липня 2002 р. № 1089 // [Електронний ресурс] Режим доступу: Офіційний сайт Верховної Ради України // <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1051.1046.0>. – 2010. – 07.12.

Резюме

У статті досліджуються принципи правового регулювання суспільних відносин у сфері житлово-комунального господарства на селі, які можуть бути використані при розробці правового механізму регулювання вказаних відносин.

Ключові слова: принципи правового регулювання, соціальна сфера села, становлення і розвиток житлово-комунальної інфраструктури.

Резюме

В статті проведено дослідження принципів правового регулювання суспільних відносин в сфері житлово-комунального господарства села, які можуть бути використані при розробці правового механізму регулювання зазначених відносин.

Ключевые слова: принципи правового регулювання, соціальна сфера села, становлення і розвиток житлово-комунальної інфраструктури.

Summary

The article deals with the study of principles of legal regulation of social relationship in the sphere of rural housing and communal services that can be used at the legal mechanism development of the mentioned relationship.

Key words: principles of legal regulation, rural social sphere, formation and development of housing and communal infrastructure.

Отримано 4.04.2012

С. О. ЛУШПАЄВ

*Сергій Олександрович Лушпаєв, аспірант
Національного університету «Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого»*

ПРО ПРИНЦИПИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Перш ніж розпочати дослідження принципів правового регулювання національної продовольчої безпеки, слід з'ясувати, що таке принципи права? Принципи права характеризують як: найбільш загальні вимоги, що ставляться до суспільних відносин та їх учасників; вихідні керівні засади, відправні установлення, що виражають сутність права і впливають з ідей справедливості та свободи, визначають загальну спрямованість і найістотніші риси чинної правової системи¹. Термін «принцип» у перекладі з латини означає «початок», «першооснова», «первинність». Починаючи із часів Стародавнього Світу принцип був фундаментом соціальної, зокрема правової, системи. Відтак, принципи продовольчої безпеки віднайшли своє відображення в міжнародних та внутрішньодержавних деклараціях, конституціях і в поточному законодавстві. Принципи правового регулювання продовольчої безпеки діють одразу в декількох галузях права, тож є міжгалузевими. Проте найбільшої конкретизації принципи продовольчої безпеки дістають в межах правового інституту продовольчої безпеки, що формується в Україні.

Наведене окреслює актуальність дослідження категорії «принципи правового регулювання продовольчої безпеки держави», сутність якої полягає у виділенні керівних правових засад державного регулювання продовольчої безпеки України. Вивчення категорії «принципи правового регулювання продовольчої безпеки держави» має важливе як теоретичне, так і практичне значення. Перше полягає у вдосконаленні відповідних теоретичних положень, а друге – у вирішенні правозастосовних проблем.

Ступінь теоретичної розробки проблеми характеризується тим, що в аграрно-правовій літературі бракує комплексних досліджень принципів правового регулювання продовольчої безпеки України. Вчені-юристи досліджували правові аспекти адміністративно-правового забезпечення національної продовольчої безпеки, зокрема В. І. Курило² та А. Ю. Тригуб³. М. В. Гребенюк зосередив свою увагу на дослідженні сутності категорії «продовольча незалежність» та її співвідношенні із категорією «продовольча безпека»⁴. Т. В. Курман досліджувала складові системи продовольчої безпеки України⁵. В. М. Єрмоленко зробив спробу виділити в змісті продовольчої безпеки окремі чинники⁶.

Метою дослідження є виділення системи принципів правового регулювання продовольчої безпеки держави на основі комплексного аналізу поглядів вчених-юристів і вчених-економістів.

Переходячи до викладу основного матеріалу, слід зазначити, що, розглядаючи категорію «принципи правового регулювання продовольчої безпеки України», необхідно відзначити наявність двох її складових: соціально-економічної та правової парадигм. Оскільки вказані складові знаходяться в тісному діалектичному взаємозв'язку, доцільним видається розглядати їх як дві частини одного цілого.

Найбільшого розвитку принципи продовольчої безпеки дістали в працях вчених-економістів. Так, Б. Й. Пасхавер виділяє низку показників, за дотримання мінімальної межі яких є можливим забезпечення продовольчої безпеки держави: 1) фізичний обсяг продовольчого споживання є сумарним кількісним показником харчування за допомогою калорійності як засобу зважування; 2) продовольча доступність характеризує розмір частки витрат на харчування у видатковій частині сімейних бюджетів; 3) продовольча незалежність країни вимірюється часткою вартості продовольчих продуктів вітчизняного виробництва в загальній вартості продовольчого споживання; являє собою можливість забезпечення життєво важливих продовольчих потреб національними товаровиробниками⁷.